

AUKŠTOJO MOKSLO REFORMA, SUKLUPUSI TIES NEOLIBERALIOS POLITIKOS SLENKSČIU

Per beveik tris nepriklausomybės dešimtmečius kai kurios sąvokos, įsitvirtinusios bendrame Lietuvos kultūros diskurse, keistai devalvuotos, buvo visiškai ir, ko gero, negrįžtamai diskredituotos. Čia kalbu ne apie kiaurai ideologizuotą sovietmečio žodyną, kuris sunyko, žlugus jį formavusiam režimui, bet apie tas sąvokas, kurios atsirado ir įsitvirtino jau pasikeitus socialiniam kontekstui, todėl buvo siejamos su visuotinais geidžiamais pokyčiais. Vienas iš tokių itin viltinųjų žodžių kadaise buvo „reforma“. Būtent ši socialinio žodyno sąvoka dabar labiausiai devaluota ir diskredituota. Tapusi kone keiksmažodžiu, ji (ne be pagrindo) sukelia vien neigiamas emocijas. Nors įvairius pokyčius patyrė ir patiria daugelis viešojo gyvenimo sričių, nemokšiška sumanytos ir dar nemokšiška, tačiau su dideliu entuziazmu vykdytos reformų kampanijos per šį laikotarpį bene labiausiai nustekeno švietimą, o ypač aukštąjį mokslą.

Po pirmojo nepriklausomybės dešimtmečio, kuris, kamuojamas nepriteklių, buvo pernelyg apatiškas socialiniu atžvilgiu, natūraliai apėmė esmingesnių pokyčių ilgesys. Juk įvyko tik simbolinė Lietuvos aukštojo mokslo kaita – beveik visos aukštosios mokyklos pasiskelbė universitetais, paskubomis įteisinusios naują juridinį statusą. Tai buvo retorikos pertekliaus laikai, kiekviename žingsnyje deklaruojant universitetų autonomiją, turėjusią tapti savaimine tolesnės sėkmingos

veiklos garantija. Bet pastaruoju metu ji marginalizuojama, deja, nė kiek ne mažiau negu sovietmečiu, tik dėl visai kitų priežasčių. Labiau simbolinė negu reali aukštųjų mokyklų transformacija bei kitų dalykų lėmė, kad kuriam laikui liko tuščia neuniversitetinio aukštojo mokslo erdvė. Atsiradusią disproporciją tarp švietimo lygmenų susigriebta atitaisyti, pasitelkiant aukštesnias mokyklas – technikumus, sovietmečiu teikusius trimetį profesinį išsilavinimą. Sovietiniai technikai be didelių intelektualinių ir finansinių investicijų buvo pertvarkyti į ketverių metų kolegijas. Sparčiai įsteigtas ir nacionaliniu mastu įteisintas neuniversitetinio aukštojo mokslo sektorius atkūrė šokią tokią *status quo* regimybę. Lietuvos aukštojo mokslo politiką gana išsamiai *Kultūros baruose* aptarė edukologas Rimantas Želvys, išskyręs tris pagrindinius kaitos etapus: 1) visuotinė universitetizacija, 2) universitetų plėtra, 3) jų optimizacija.¹

Apgaulingos optimizacijos mirażai

Aukštojo mokslo tinklas Lietuvoje itin uoliai buvo optimizuojamas 2009–2018 m. dviejų ministrų – Gintaro Steponavičiaus ir Jurgitos Petrauskienės, vėliau įklampusių į skandalus, – pastangomis. Universitetinį lavinimą, kuris, politikų požiūriu, „*pasibaisėtinaai neefektyvus*“, siekta drastiškai pertvarkyti, pasitelkiant

neoliberalios politikos instrumentus. Šiuo tikslu įdiegti studijų krepšeliai – dieta, turėjusi tapti tariamos reformos varikliu. Valstybės krepšelių negavusiems ir kito lėšų šaltinio desperatiškai ieškantiems studentams pasiūlyta kreiptis į privačius bankus. Tiesa, Steponavičiaus vadovaujama ministerija didesnes viltis siejo su ilgalaikiu, permanentiniu finansiniu spaudimu – agresyvi retorika ir finansinių srautų reguliavimas turėjo priversti universitetus, kad pokyčių imtųsi jie patys. Buvo laipsniškai mažinamas finansavimas studijų programoms, apkarpomoms jau ir šiaip (ypač po globalios finansų krizės) sumenkusios, bet veikiau specialiai tuo pretekstu sumažintos biudžeto lėšos.

Vaizdžiai tariant, universitetams siūlyta atlikti savotišką autodafę, pagrįstą darviniška natūralios atrankos formule, kad išlieka tik stipriausieji. Tačiau akademinė bendruomenė pasirodė gajesnė ir atsparesnė politikų spaudimui, negu buvo galima tikėtis. Reformos įstrigo. Nors „studijų krepšelio“ politika privertė sumažinti neadekvačiai (tam tikrais atvejais net absurdiškai) išsipūtusias studijų programas, kurioms vykdyti neretai stokota tiek intelektualinio pajėgumo, tiek reikiamos įrangos, jau nekalbant apie kitus materialius ir nematerialius išteklius, universitetai sugebėjo šiaip ne taip išgyventi. Neoliberalaus pobūdžio reforma, vykdyta su dideliu užmoju, galiausiai bankrutavo. Lietuvos universitetų neoliberalizavimo šiuo optimizacijos etapu liūdnas pasekmes jau esu išsamiai aptaręs,² todėl ankstesnių argumentų ir įžvalgų čia nekartosiu.

Atėjus į valdžią valstiečiams ir žaliesiems, prasidėjo naujas – spartesnis, kai kuriais atžvilgiais ryžtingesnis – reformos etapas. Optimizacijos smagračiui didelį pagreitį suteikė ministrės Petrauskienės „reformatorių“ komanda. Vėl imtasi su administraciniu įkarščiu „optimizuoti aukštojo lavinimo tinklą“, pasikvietus talkon būrelį agresyviai nusiteikusių verslo atstovų. Nors optimizatoriai nuolatos akcentavo plataus pobūdžio pertvarką, apimančią visą aukštojo mokslo sektorių, reformų taikiniu tapo tik universitetai. Kolegijų tinklas kaip ir pirmuoju optimizacijos etapu išvengė ne tik rimtesnės kritikos, bet ir drastiškų stambinimo operacijų. Kai kurie verslo atstovai,

viešumoje žarstę įvairius kaltinimus universitetams, nebuvo linkę eikvoti parako kolegijų pertvarkai, akivaizdu, kad juos tenkino ir studijų lygis, ir apimtis. Neuniversitetinis aukštasis mokslas iš esmės buvo paliktas ramybėje – per keliolika metų uždaryta vos keletas provincijoje veikusių ir ilgą laiką merdėjusių kolegijų. Ministrės Petrauskienės suburti optimizatoriai turėjo tik vieną taikinį – tai, jų požiūriu, pasibaisėtina neefektyvus *universitetinių* aukštųjų mokyklų tinklas. Šis ypač prieštaringas optimizacijos etapas rėmėsi, ironiškai tariant, „skaičių *misticizmu*“, būdingu Pitagoro pasekėjų sektai.³

Nors universitetų tinklo optimizavimas nepateisino visų valdžios lūkesčių, tam tikrų „pergalių“ neabejotinai būta. Pamėginkime aptarti jas kiek išsamiau. Nepaisydami nei aukštojo mokslo analitikų pareikštos kritikos, nei universitetų aimanų, optimizatoriai be didesnio pasipriešinimo likvidavo keletą aukų, numatytų reformos plane. Didžiausias ministrės Petrauskienės optimizacijos operacijų laimikis – Lietuvos edukologijos universiteto sunaikinimas, kuris šalia kitų aspektų turi dar ir froidišką atspalvį, nes būsimoji ministrė aukštąjį išsilavinimą įgijo būtent šioje *Alma Mater*.

Įvairių negalavimų kamuojamai aukštajai mokyklai paskutinius penkiolika gyvavimo metų vadovavo akademikas Algirdas Gaižutis, su savo administracija nemenkai prisidėjęs prie užsitęsios agonijos. Bet ar dėl to vertėjo drastiškai sunaikinti didžiausią šalyje pedagogų rengimo kalvę, prisidengus skambia, tačiau iš esmės tuščia jungimosi retorika? LEU desperatiškai (ir gerokai pavėluotai) ieškojo galimybių prisijungti prie Vilniaus universiteto. Po įvairiausių peripetijų didžioji LEU patalpų dalis atiteko Vilniaus kolegijai, o liekanos (su vieno iš statinių kompleksų laikinos panaudos teise) perduotos Kauno Vytauto Didžiojo universitetui.

Kita optimizacijos auka – Šiaulių universitetas, ištisis dešimtmečius sietas daugiausia su specialiosios pedagogikos studijomis. Jis perduotas Vilniaus universitetui, nors paaiškėjo, kad optimizatorių „pergalė“ anaipol negalutinė, nes prijungimas formaliai atidėtas iki 2020 m. Šalia kitų keistenybių, susijusių su sveikai

nuovokai prieštaraujančiu tinklo optimizavimo projektu ir apgailėtinais jo rezultatais, glumina ir tai, kad prie Vilniaus universiteto, kuris yra pagrindinis ir bene labiausiai teisėtas nacionalinis kandidatas tapti „tyrimų universitetu“, nuspręsta prijungti specialiosios profesinių studijų paskirties aukštąją mokyklą, kuri pastaraisiais dešimtmečiais ne tiek vykdė fundamentinius mokslo tyrimus, kiek rengė specialistus specifinėms švietimo sritims. Tokį mažų mažiausiai keistą akademinį „stūmtraukį“ galima be jokios ironijos prilyginti Sovietų Sąjungoje klestėjusiai Ivano Mičiurino praktikai kryžminti kuo skirtingesnius augalus. Ne mažiau stebina ir tai, kad Aleksandro Stulginskio žemės ūkio universitetas integruotas į Vytauto Didžiojo universitetą, kultivuojantį humanitarinio lavinimo (*artes liberales*) tradiciją (bent jau taip savo išskirtinumą jis pateikia viešumoje). Žinomas aukštojo mokslo analitikas Rimantas Želvyš, įvertindamas naujausio optimizacijos etapo rezultatus, ja grįstą reformą neatsitiktinai pavadino betiksle.⁴

Aptardamas keistus ir prieštarigus procesus, lydimus akivaizdžios asimetrijos taip deklaruojamų tikslų, priemonių ir galutinių rezultatų, jau esu atkreipęs dėmesį, kad optimizacija, stokojanti nuoseklumo ir logikos, turės ilgalaikes sunkiai prognozuojamas pasekmes. Nacionalinio masto „chirurginė operacija“ ne tik sunaikino neva „neefektyviai“ veikusias aukštąsias mokyklas, bet ir pačią (tegel ne itin tobulą) pedagogų rengimo sistemą. Gal vis dėlto būtų buvę protingiau tobulinti netobulą instituciją, užuot ją likvidavus? Kad ir ką sakytų tie universitetai, kuriems atiteko šios nelemtos optimizacijos „grobis“, nė vienas iš jų neturi nei patirties, nei pajėgumų, reikalingų ta pačia apimtimi vykdyti nacionalinio masto pedagogų rengimo programoms. Tai uždelsto veikimo bomba, kuri, pasak ekspertų, kada nors neišvengiamai sprogs, t. y. paaiškės, kad šalies mokykloms visų pakopų lavinimo grandyse katastrofiškai trūksta pedagogų, įgijusių tinkamas kvalifikacijas. Deja, kol kas šios srities duomenys pernelyg fragmentiški, o pateikiami taip tendencingai, kad sunku objektyviai juos įvertinti.

Prieštaringus, desperatiškus, menkai apgalvotus, o dažnai ir stačiai nemokiškus universitetų pertvarkos veiksmus lydėjo kitas panašaus pobūdžio procesas – demokratijos mechanizmai buvo imituojami, užuot juos tobulinus ir plėtojus. Šalia kitų dalykų čia turiu galvoje ir žiniasklaidos jau beveik du dešimtmečius kryptingai vykdomą viešą universitetų niekinimo ir diskreditavimo kampaniją. Gal sąmoningai, o gal iš kvailumo pertekliaus visuomenei skiepijama mintis, neva visi Lietuvos universitetai niekam tikę, tad čia neįmanoma įgyti nei gero išsilavinimo, nei profesinės ir bendrosios intelektualinės kvalifikacijos.

Kai kurie prie valdžios struktūrų prisiplakę šios sferos veikėjai kone atvirai ragino studentus emigruoti į tas šalis, kur aukštojo mokslo lygis daug aukštesnis. Nors tarptautinė studentų migracija yra iš esmės globalus reiškinys, turintis nemažai teigiamybių, dalis jaunų žmonių studijuoti į užsienio universitetus išvyko akiai, paveikti kryptingos ir ilgalaikės propagandos, kuriai tribūną suteikė vietinė žiniasklaida. Vadinamasis verslo „elitas“, menkai susidūręs su aukštuoju mokslu, nepažįstantis nei universitetinių realijų, nei juo labiau *realijų* šio sektoriaus problemų, tapo optimizatorių konsultantu. Kone rekordinį kiekį nesąmonių apie Lietuvos universitetų būklę per pastaruosius pus-tuzinį metų paskelbė Lietuvos pramonininkų konfederacijos vadovas Robertas Dargis, abejotiną kompetenciją demonstruodamas visais klausimais. Mėgėjiška nuomone dar agresyviau švaistėsi Lietuvos verslo konfederacijos atstovas Valdas Sutkus, pastaruoju metu vis dažniau minimas įvairiuose skandaluose. Šiems ir panašaus plauko veikėjams postringauti ne tiek apie realias, kiek apie tariamas Lietuvos universitetų problemas leido net ir tokie žiniasklaidos flagmanai kaip *Delfi*, ypač tuo metu, kai šiam interneto portalui vadovavo Monika Garbačiauskaitė-Budrienė.

Šiame straipsnyje nenagrinėsiu keistoko žiniasklaidos požiūrio į aukštąjį mokslą priežasčių, nes tai atskiro svarstymo reikalaujanti tema, apsiribosiu tik pora pastabų. Kad ir kokios problemos kamuotų universitetus, jų neįmanoma išspręsti, įsivaizduojant, neva visas aukštąsias mokyklas galima pakylėti į vie-

nui vieną lygį. Jungtinėse Valstijose yra daugiau kaip penkiasdešimt garsių universitetų, į kuriuos lygiuojasi visas pasaulis, tačiau atotrūkis tarp Harvardo, Stanfordo, Princetono ir eilinio provincijos universiteto (ar kolegijos) ten yra gerokai didesnis negu tarp Vilniaus ir Šiaulių aukštųjų mokyklų. Tas pats tinka Oksfordui ir Kembridžui, kuriais nuo seno garsėja Jungtinė Karalystė. Tačiau Lietuvos žiniasklaida toliau diegia apykvailę mintį, neva optimizavę neefektyvią sistemą, netrukus reitingų lentelėse pasivysime patį Harvardą, nors jis disponuoja tokiu paramos fondu, kuris gerokai pranoksta visą mūsų valstybės biudžetą.

Homo economicus sugrįžimas

Nors ŠMM (dabar jau ŠMSM) kabinetus aršūs optimizatoriai jau užleido asmenims, labiau vertinantiems sveiką nuovoką (turiu galvoje ministro Algirdo Monkevičiaus dabartinę komandą), aukštojo mokslo ateitis tebėra miglota. Matyt, tokia ji ir bus tol, kol sutartinai neišsiaiškinsime, ką šiuolaikinėmis sąlygomis reiškia aukštasis mokslas, kokie yra universitetų tikslai ir uždaviniai, kokiais principais, kokia simetrija turėtų būti grindžiamas aukštasis universitetinis ir neuniversitetinis lavinimas. Kad šie klausimai nėra lengvai išsprendžiami, rodo ne tik mūsų šalis, bet ir tarptautinis akademinis kontekstas, juo labiau kad per pastaruosius kelis dešimtmečius aukštąjį mokslą užvaldė neoliberalioji ideologija, siūlanti populiarius, iš pirmo žvilgsnio netgi efektyvius receptus šio sektoriaus negalavimams įveikti. Spartėjant globalizacijai, šie receptai masiškai siūlomi tiek postkolonijinėms, tiek postkomunistinėms šalims, kuriose neoliberalioji (nors ir gudriai užsimaskavusi) ideologija kuo puikiau tiko įvairioms politinėms jėgoms, bandančioms chaotiškai spręsti aukštojo mokslo problemas.

Lietuvos karo akademijos docentas Giedrius Česnaškas, aptardamas biurokratinės pastarojo meto pertvarkas, pabrėžė, kad mūsų supratimas apie visuomenės pažangą vis dažniau grindžiamas *homo economicus* samprata. Apimta efektyvių reformų azarto, „valstybė pamiršo, kad turi atstovauti visai visuomenei ir kiekvie-

nam piliečiui, tokiai jo teisei į laimę ir laisvę, kaip jis ją suvokia. Verslas – svarbi šios visuomenės dalis, bet ji nėra vienintelė. Verslo interesas užsidirbti pinigų, o valstybė turi atstovauti rinkėjų, kurie toli gražu nėra vien stambieji verslininkai, interesams. Jų dialogas turi atvesti prie optimalaus sprendimo visiems. Deja, šiandien visuomenės suvokimas pagal homo economicus standartus dominuoja ir valstybės institucijose. To simptomai labai aiškūs. Pažvelkime, kaip džiūgaujama, kai per kokią nors vieną poziciją pakylama mistinėse tarptautinių ataskaitų arba reitingų lentelėse. Pasireiškia tas keistas bruožas, kad stengiamasi įtikti kitam, dažniausiai užsieniečiui, vienai ar kitai organizacijai, o ne savo piliečiams. Lentelės ir reitingai tampa esminiu tikslu, o ne veidrodžiu, atspindinčiu pokyčius, nors jie sukurti tam, kad būtų savotiškas veidrodys.“⁵

Lietuviškieji *homo economicus* ideologijos metmenys ypač išryškėjo programiniame tekstu rinkinyje „Reforma Lietuvoje: įžvalgos apie mokslo ir studijų pertvarką“, kurį rengiant dalyvavo ministro Gintaro Steponavičiaus reformatorių komanda.⁶ Tais pačiais metais recenzuodamas šį leidinį, būsimasis aukštojo mokslo optimizacijos strategas (vėliau dirbęs viceministru Jurgitos Petrauskienės vadovaujamoje ŠMM) Giedrius Viliūnas konstatavo: „*Steponavičiaus komanda ėmėsi įgyvendinti maksimalius sisteminius pokyčius iš karto keliose svarbiausiose mokslo ir studijų sistemos srityse, taip neutralizuodama diskusijas dėl vienai ar kitai grupei neįtinkančių reformos elementų. Permainas, panašias kaip naktinėje mokesčių reformoje, buvo stengiamasi atlikti kuo greičiau, kad nenumatytytų politinių pokyčių atveju nebebūtų kelio atgal. Pasiekus persilaužimą, reforma buvusi įgyvendinama perimant ir tęsiant kai kuriuos jau anksčiau priimtus mokslo ir studijų sistemos pertvarkos sprendimus; kuriant kompensacijos mechanizmus, švelninančius galimą negatyvų radikaliausių reformos inovacijų poveikį; reformos priemonės ir siekiai koreguojami pagal pirmuosius rezultatus ir ryškėjančias teisinio reguliavimo ribas.“⁷*

Santūriai pasidžiaugęs ideologiniu Steponavičiaus reformų nuoseklumu, pateikė kelias kosmetines pastabas dėl knygoje menčiau išryškintų reformos aspektų.

Recenzentas atkreipė dėmesį ir į ekonomines tolesnės pertvarkos prielaidas, komentuodamas finansininko Raimondo Kuodžio straipsnį, kuriame „*autorius nagrinėja aukštojo mokslo kaip prekės pobūdį, sugestijuoja, kad aukštasis mokslas yra ne viešoji, bet privati prekė, daranti teigiamą išorinį poveikį, ir atmeta aukštojo mokslo kaip viešos paslaugos teikimo tikslingumą, siūlydamas susitelkti į studentų skolinimosi sąlygų tobulinimą. Remdamasis britų šaltiniais, Kuodis teigia, kad aukštasis mokslas teikia didžiulę ir tyrimais įrodomą asmeninę naudą, todėl tikslinga ir aukštojo mokslo finansavimą grįsti privačiomis lėšomis. Aukštojo išsilavinimo prieinamumo barjerą, sekant anglų pavyzdžiu, siūloma įveikti su pajamomis susietų paskolų sistema. Konstitucinį barjerą mokamam aukštajam mokslui Kuodis siūlo įveikti privatizuojant universitetus.*“⁸

Ekonomizmu kiaurai persmelktose rekomendacijose recenzentas neįžvelgė nieko bloga, šioje knygoje jis labiausiai pasigedo politiko Manto Adomėno ir Laisvosios rinkos instituto direktoriaus Remigijaus Šimašiaus „žodžio“. Šių reformų simpatikas vėliau tapo vienu iš pagrindinių ministrės Petrauskienės optimizacijos ideologų bei vykdytojų, nenuostabu, kad ir ši reformų etapą lydėjo niūrus *homo economicus* šešėlis. Nors tokių drastiškų žingsnių kaip universitetų privatizacija (kurios griebėsi kai kurios Vakarų šalys) Lietuvoje išvengta, tačiau valstybinį aukštojo mokslo politikos diskursą optimizacijos laikotarpiu užvaldė išimtinai ekonomizmo ideologija. Mirgėjo tokie „žodžiai amebos“ (Ivan Illich) kaip „*finansinis modelis*“, „*efektyvumas*“, „*programų optimizavimas*“, „*ištekliai*“, „*studijų kokybė*“, „*paskolų sistema*“ ir kt., vingrūs, abstraktūs, iš esmės tušti samprotavimai apie „*tarp-tautinės patirties įgyvendinimą*“ ar „*mokslo ir verslo sinerģiją*“. Pastarosios frazės, beje, iš lūpų nepaleido ir KTU vadovas Petras Baršauskas, aktyviai rėmęs antrąjį optimizacijos etapą, netgi tapęs savotišku šios kampanijos reklaminiu veidu, kol pats gėdingai susikompromitavo...

Pasak Anglijos (o ši šalis turi bene didžiausią ir labiausiai slegiančią neoliberalių reformų patirtį) aukštojo mokslo analitikų, neoliberalizmas yra „he-

gemoniškas diskursas, Vakarų politiškai primestas nacionalinėms valstybėms“, aukštojo mokslo srityje įtvirtinęs naują reguliavimo ir valdymo modelį.⁹ Šią pavojingą ideologiją paversti politikos instrumentu galima įvairiais būdais. Pavyzdžiui, Lietuvoje, nors ir nebuvo imtasi tiesioginės universitetų, kitų aukštųjų mokyklų privatizacijos, kaip ragino bankininkas Kuodis, pastaraisiais metais išžvelgęs, regis, jau kitokią ekonominio mąstymo perspektyvą, tačiau įdiegta nemažai kitų iš esmės neoliberalių elementų. Marko Olsseno ir Michaelo A. Peterso teigimu, prie tokio pobūdžio pokyčių, visų pirma, priskirtinas perėjimas nuo kolegialaus ar demokratiško valdymo prie hierarchinių modelių. Antra, restruktūrizacija įgyvendinama, atsižvelgiant į rinkos ir valstybės reikalavimus, todėl panaikinamas toks svarbus reiškinys kaip profesinė autonomija. Trečia, spaudžiant verslui, peržiūrima darbo teisė, pritaikant ją prie rinkos tendencijų.¹⁰

Kita vertus, Lietuvos aukštajam mokslui primetus reformą, grindžiamą optimizacijos tikslais, galbūt siekiama ši sektorių pertvarkyti taip, kad sumažinus universitetų skaičių ir studijų programų apimtį, atsirastų daugiau erdvės privačioms aukštojo mokslo įstaigoms? Bet pirmiausia reikia visuomenei įkalti į galvą, kad valstybės finansuojamos aukštosios mokyklos suvartoja pernelyg daug lėšų, skirtų viešajam sektoriui, veikia pasibaisėtina neefektyviai, siūlo žemesnės kokybės studijas, negu pasiūlytų privatūs universitetai. Arba siekiama, kad optimizuoti universitetai ilgainiui apsiribotų tik pirmąja aukštojo mokslo pakopa, primygtinai rekomenduojant tęsti studijas kitur. Sprendžiant iš stulbinančio anoniminių komentarų kiekio, užtvindžiusio interneto erdves, panašu, kad ši mintis, diegiama pasitelkiant socialinę inžineriją, netrukus užvaldys didžiąją Lietuvos mokesčių mokėtojų dalį.

Vietinių optimizatorių ir jų šalininkų žodynas, kuriame dominuoja išimtinai ekonomizmu persmelktos kategorijos, kuo puikiausiai atitinka retoriką, būdingą globaliam neoliberalizmo diskursui, susijusiam su kryptingais politinio pobūdžio sprendimais. Švie-

timo analitikas Stephenas J. Kleesas pabrėžia, kad didžioji neoliberalių reformų, vykdytų per pastarąjį ketvirtį amžiaus, dalis susijusi su vadyba, siekiant reorganizuoti, reformuoti ar pertvarkyti tam tikrus sektorius: „Dažnai akivaizdžiausias reformos tikslas buvo apkarpyti išlaidas – sumažinti mokytojų atlyginimus, susiaurinti lavinimo programas, įdiegti nuotolinį mokymą, imtis privatizacijos, primesti mokesčius vartotojams.“¹¹

Apie būtinybę mažinti išlaidas, priversti, kad aukštojo mokslo sektorius veiktų efektyviau, t. y. suvartotų kuo mažiau viešųjų lėšų, kalba ir Lietuvos reformatoriai, užsimoję pertvarkyti aukštojo mokslo sferą. Kita vertus, tuo pat metu deklaruojami tokie politikai fundamentaliai priešingi tikslai – reikalaujama sukurti konkurencingą aukštojo mokslo sektorių, vykdyti pasaulinio lygio mokslo tyrimus ir studijų programas. Deja, neoliberali pertvarkų kryptis šiuos tikslus tik dar labiau nutolina, nes šiek tiek pasistūmėti neretai beprasmiškose, tačiau itin geidžiamose reitingų lenktyneose pavyksta tik didžiausiomis menkai apmokamų dėstytojų ir tyrėjų pastangomis. Įgyvendinant neoliberalią politiką, Lietuvos universitetų dėstytojams kalama į galvą mintis, esą jie tėra paslaugų teikėjai, o studentams siūloma išmatuoti ir pasverti „gaminį“, t. y. savo profesorių darbą. Kai kuriuose universitetuose jau skundžiama net profesūra, turinti išskirtinį statusą. Nieko nepadarysi – tokia laiko dvasia. Dėstytojų ir mokslininkų darbas pagal šią ideologiją matuojamas vien publikacijų skaičiumi, aukštosios mokyklos vertinamos pagal tai, kiek tekstų kasmet jos įstengia paskelbti. Administratoriai jau senų seniausiai nustojo būti kolegomis – dabar jie yra vadybininkai, neretai neturintys nė pačios elementariausios vadybinės kvalifikacijos, tačiau apmokami keliskart geriau negu profesoriai, todėl iš aukšto žiūri į tas mažai uždirbančias vargo peles...

Įvertinus jau gerą dešimtmetį trunkančio reformų ir optimizacijos proceso pasekmes, tenka su apmaudu konstatuoti, kad kol kas šalyje nematyti blaiviau mąstančios politinės jėgos, kuri norėtų ir gebėtų išvengti neoliberalios politikos smegduobės. Užuoat stačia galva nėra žemyn, vertėtų stabtelėti ir atsakingai apmąstyti

galimas pasekmes. Iškilus Kanados švietėjas Henry A. Giroux pabrėžia, kad daugelyje pasaulio šalių „universitetai kenčia nuo teisėtumo ir veiksmumo krizės. Dabar jie iš esmės apibrėžiami pagal sampratas, valdančias ekonomiką. Tačiau, jei universitetai tikisi atgauti savo kaip viešojo gėrio kūrėjų vaidmenį, studentams, dėstytojams ir visiems progresyviai mąstantiems žmonėms teks pasipriešinti, kad pakeistų dabartinį aukštojo mokslo supratimą.“¹²

Kyla dar vienas neįaukus klausimas: ar daug kas Lietuvoje tiki, kad universitetai yra viešojo gėrio kūrėjai? Nuo atsakymo į šį klausimą priklausys, kokia bus universitetų ir viso aukštojo mokslo ateitis. ■

¹ Rimantas Želvyas. Aukštojo mokslo politika ir universitetų misija. *Kultūros barai*. 2018, nr. 12.

² Almantas Samalavičius. Tarp Scilės ir Charibdės: aukštasis mokslas permainų metais. Vilnius: *Edukologija*. 2016, p. 69–85.

³ Almantas Samalavičius. Skaičių misticizmas ir universitetų optimizacijos pinklės. *Kultūros barai*. 2017, nr. 2.

⁴ Mindaugas Jackevičius. Profesorius: reforma betikslė, universitetų laukia skausmingi reikalai, <https://www.lrt.lt/naujienos-lietuvoje/2/240076/profesorius-reforma-betikslė-universitetu-laukia-skausmingi-reikalai>

⁵ Giedrius Česnakas. Aukštojo mokslo reforma kaip „homo economicus“ visuomenės kūrimas, <https://www.15min.lt/aktualu/komentarai/giedrius-cesnakas-aukstojo-mokslo-reforma-kaip-homo-economicus-visuomenes-kurimas-500-802938>

⁶ Reforma Lietuvoje: įžvalgos apie mokslo ir studijų pertvarką. Nerija Putnaitė, Žilvinas Martinalis, Eugenijus Butkus ir kt. Vilnius: *Alma littera*. 2014.

⁷ Giedrius Viliūnas. Reforma iš arti ir iš toli. *Politologija*, t. 75, nr. 3 (2014), p. 166.

⁸ Ten pat, p. 172.

⁹ Mark Olssen and Michael A. Peters. Neoliberalism, Higher Education and the Knowledge Economy: from the Free Market to Knowledge Capitalism. *Journal of Education Policy*. Vol. 20. No. 3. May 2005, p. 314.

¹⁰ Ten pat, p. 325.

¹¹ Stephen J. Klees. A Quarter Century of Neoliberal Thinking in Education: Misleading Analyses and Failed Policies. *Globalisation, Societies and Education*. Vol. 6. No 4. November 2008, p. 336.

¹² Neoliberalaus universiteto pagundos. Su Henry A. Giroux kalbasi Almantas Samalavičius. *Kultūros barai*. 2016, nr. 4, p. 14.